

АННОТАЦИЯ

**диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD)
по специальности 6D050600 – «Экономика»**

ЕПАНЧИНЦЕВА СВЕТЛАНА ЭДУАРДОВНА

**«Обеспечение конкурентоспособности предприятий легкой
промышленности Республики Казахстан: приоритеты и перспективы»**

Актуальность темы исследования.

Современный этап развития Республики Казахстан характеризуется принятием нового политического курса, направленного на формирование конкурентоспособной экономики в быстро меняющихся рыночных условиях. Президент Казахстана Н. А. Назарбаев неоднократно отмечал, что будущее нашей страны видится в ускоренной социально-экономической модернизации, индустриально-инновационном развитии и интеграции в мировую экономику. Проблему обеспечения конкурентоспособности отечественных предприятий глава государства определил в качестве важнейшего направления политической стратегии.

Современная международная политика Казахстана направлена на интеграцию страны в мировое экономическое сообщество. В условиях глобализации экономики обеспечение конкурентоспособности предприятий выступает определяющим фактором их безопасности и экономической безопасности государства в целом. Вступление республики в ближайшем будущем в ВТО диктует необходимость развития конкурентоспособного промышленного производства, включая легкую промышленность.

Легкая промышленность исполняет важную роль в экономике каждой страны, поскольку является серьезным источником бюджетных средств и обладает значительным экспортным потенциалом. Состояние легкой промышленности влияет на экономическую и стратегическую безопасность государства. Социально-экономическая значимость данной отрасли определяется тем, что она играет большую роль в обеспечении занятости трудоспособного населения, особенно женского, и оказывает влияние на здоровье людей. Продукция легкой промышленности используется во всех сферах человеческой деятельности и по уровню потребления занимает второе место после продуктов питания. В силу этого легкая промышленность обозначена в Казахстане в качестве приоритетной отрасли.

Реформирование казахстанской экономики, произошедшие в ней структурные сдвиги, формирование рыночных отношений резко изменили условия функционирования предприятий легкой промышленности. Тенденция развития данной отрасли характеризуется снижением ее доли в ВВП и общем объеме промышленного производства, сокращением числа промышленных предприятий и постепенной утратой роли серьезного источника бюджетных средств. Вытеснение отечественного производителя с

внутреннего рынка приобрело катастрофический характер. При сохранении данной тенденции ситуация в легкой промышленности может в ближайшем будущем приобрести характер, связанный с экономической безопасностью страны. Таким образом, исследуемая проблема обладает национальной и научной значимостью.

В настоящее время государством предпринимаются активные меры по созданию условий для развития легкой промышленности. Однако данная отрасль оказалась в столь тяжелом положении, что большинство отечественных предприятий не готовы к активному участию в конкурентной борьбе. Вместе с тем, выход из трудной экономической ситуации заключается в формировании конкурентоспособного производства, направленного на удовлетворение нужд потребителей. Высокая конкурентоспособность предприятий легкой промышленности должна быть обеспечена при помощи своевременного системного регулирования их хозяйственной деятельности как на микро-, так и на макроуровнях.

Обеспечение конкурентоспособности предприятий легкой индустрии будет способствовать экономическому росту, появлению новых рабочих мест, созданию условий дополнительных поступлений в бюджет, что соответствует интересам социально-экономического развития Казахстана. Исследования в данной области могут способствовать обеспечению конкурентоспособности предприятий отрасли, что, в свою очередь, позитивно скажется на развитии национальной экономики.

Актуальность настоящего исследования определяется необходимостью углубленного изучения проблем обеспечения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности и отыскания путей для их преодоления.

Целью диссертационной работы является исследование проблемы конкурентоспособности предприятий легкой промышленности Республики Казахстан, разработка теоретических и практических рекомендаций по ее повышению.

Задачами исследования являются следующие:

- исследовать теоретико-методологические аспекты конкурентоспособности применительно к предприятиям легкой промышленности и обосновать факторы конкурентоспособности предприятий данной отрасли;
- провести анализ состояния и тенденций развития легкой промышленности Казахстана и ее подотраслей как экономической системы и выявить влияние факторов на конкурентоспособность предприятий отрасли;
- выявить и проанализировать проблемы, препятствующие развитию предприятий отрасли, причины их возникновения и результаты воздействия;
- обосновать приоритеты и определить перспективные направления повышения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности Казахстана;
- обосновать рекомендации по созданию стратегического партнерства между субъектами легкой промышленности.

Объектом исследования являются предприятия легкой промышленности Республики Казахстан.

Предметом исследования являются организационно-экономические инструменты обеспечения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности Республики Казахстан.

Методы исследования. В ходе исследования использовались современные методы абстрактно-логического, системного, сравнительного, экономико-статистического, причинно-следственного, SWOT-анализа, метод построения эконометрических моделей, графические методы, методы классификации, группировки, рейтинговой оценки, маркетинговых исследований, а также сценарного прогнозирования и определения вариантов развития объекта.

Научная новизна диссертационного исследования заключается в следующих аспектах:

- систематизированы и конкретизированы основные положения теории конкурентоспособности предприятий, выявлены факторы, воздействующие на конкурентоспособность предприятий легкой промышленности;

- на основе проведенного исследования детально аргументированы проблемы, препятствующие обеспечению конкурентоспособности предприятий отрасли;

- предложены и обоснованы приоритетные направления обеспечения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности;

- обоснована целесообразность формирования стратегического партнерства между субъектами легкой промышленности, базирующаяся на достижении общих интересов.

Основные положения диссертационного исследования, выносимые на защиту:

- классификация факторов конкурентоспособности предприятий легкой промышленности с учетом особенностей отрасли;

- обоснование важнейших проблем, препятствующих обеспечению конкурентоспособности предприятий легкой промышленности Республики Казахстан;

- аргументация важнейших приоритетов обеспечения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности, основанных на импортозамещении и создании экспортоориентированного производства с нацеленностью на формирование широкой популярности отечественных товаров;

- обоснование модели стратегического партнерства дизайнерских фирм и промышленных предприятий как перспективного направления обеспечения конкурентоспособности предприятий отрасли.

Теоретическая значимость состоит в том, что ее результаты представляют интерес для государственных органов и негосударственных институтов, ответственных за развитие легкой промышленности, а также для дальнейших исследований в данной области. Материалы проведенных

исследований могут быть использованы вузами в преподавании таких дисциплин, как «Экономика промышленности», «Экономика предприятия», «Экономика производства» для студентов специальностей «Технология и конструирование швейных изделий», «Дизайн», «Технология и проектирование текстильных материалов».

Практическая значимость состоит в прикладном характере выводов, рекомендаций и научных положений исследования, позволяющих повысить конкурентоспособность предприятий легкой промышленности Республики Казахстан. Предлагаемые методы оценки конкурентоспособности предприятий, инструменты ее повышения могут быть использованы в качестве инструментария при решении проблем развития предприятий легкой промышленности. Полученные результаты могут быть использованы в практической реализации Государственной программы индустриального развития Республики Казахстан на 2015–2019 годы, Комплексного плана развития легкой промышленности Республики Казахстан на 2015–2019 годы.

Основные положения и рекомендации диссертационной работы апробированы и используются Ассоциацией предприятий легкой промышленности Республики Казахстан, Республиканским центром моды «Макпал», ТОО «Asem-servis и К».

6D050600 – «Экономика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясына

АҢДАТПА

ЕПАНЧИНЦЕВА СВЕТЛАНА ЭДУАРДОВНА

«Қазақстан Республикасының жеңіл өндірістік кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету: басымдылықтары мен даму келешегі»

Зерттеу тақырыбының өзектілігі.

Қазақстан Республикасының қазіргі кездегі даму барысы нарықтық жағдайдағы бәсекелі экономиканың қалыптасуына бағытталған, жаңа бағыттағы саясатты қабылдауымен сипатталады. Қазақстан Республикасының Президенті бірнеше рет атап көрсеткендей, еліміздің болашағы әлеуметтік-экономикалық, индустриалды-инновациялық жедел дамыған, әлемдік экономикаға шоғырланған ел болып көрінеді. Отандық кәсіпорындардың бәсекелестігін қамтамасыз ету проблемасын елбасы стратегиялық саясаттың ең маңызды бағыты екенін атап көрсетті.

Қазақстанның қазіргі кездегі халықаралық саясаты әлемдік экономика одағына шоғырлануына бағытталған. Экономиканың жаһандану кезіндегі шарты кәсіпорынның бәсекелестік қауіпсіздігін және мемлекеттің біртұтас экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету анықтаушы фактор болып табылады. Республиканың жақын арада ДСҰ-на кіруі жеңіл өнеркәсіпті қоса алғанда, индустриялық өнеркәсіптің бәсекелестігін дамыту қажеттілігі туындап отыр.

Жеңіл өнеркәсіп әрбір елдің экономикасында маңызды рөл атқарады, өйткені бюджеттік қордың негізгі көзі және маңызды экспорттық әлеуетке ие болып табылады. Жеңіл өнеркәсіптің жағдайы елдің экономикалық және стратегиялық қауіпсіздігіне әсер етеді. Осы саланың әлеуметтік-экономикалық маңызы келесі жағдайлардан анықталады: бұл сала халықты, әсіресе әйел адамдарды жұмыспен қамтуда үлкен рөл ойнайды және халықтың денсаулығына біршама әсер етеді. Жеңіл өнеркәсіптің өнімдері адам қызметінің барлық салаларында қолданылады, қолданылу дәрежесіне қарай тағам өндірісінен кейін екінші орында тұр. Осыған байланысты жеңіл өнеркәсіп Қазақстанда басым салалардың бірі болып саналады.

Қазақстандық экономиканың қалыптасуы, ондағы құрылымдық жылжудағы өзгерістер, нарықтық қатынастың қалыптасуы жеңіл өнеркәсіптің қалыптасу шарттарын бірден өзгертті. Осы сала үрдісінің дамуы ЖІӨ-дегі оның бөлігінің төмендеуімен және индустриялық өндірістің барлық көлемімен, индустриялық кәсіпорындар санының азаюымен, бюджеттік қорлардың маңызды көздерінің біртіндеп жойыла бастауымен сипатталады. Отандық өндірушінің ішкі нарықтан шығарылуы апаттық сипатқа ие болды. Елдегі экономиканың қауіпсіздігіне байланысты, осы саланың сақталып

калуы болашақта жеңіл өнеркәсіп жағдайына жаңа сипат береді. Осыған орай, зерттеліп отырған мәселе халықтық және ғылыми маңыздылыққа ие болады.

Қазіргі кезде елімізде жеңіл өнеркәсіпті дамытуға жағдайларды туғызу үшін белсенді шаралар қабылданып жатыр. Дегенмен, бұл сала қиын жағдайда қалып отыр, себебі отандық кәсіпорындардың көпшілігі белсенді бәсекелестік түріне дайын емес. Бұл қиын экономикалық жағдайдан шығу жолы тұтынушылардың қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған, өндіріс орындарының бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырумен сипатталады. Жеңіл өнеркәсіп салалары, олардың микро- және макро дәрежесіндегі шаруашылық салаларының жоғары бәсекелік жағдайы қазіргі кездегі реттеу жүйесінің көмегімен қамтамасыз етілуі тиіс.

Жеңіл өнеркәсіп саласының бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету экономикалық өсуге, жаңа жұмыс орындарының пайда болуына, бюджетке қосымша түсімдердің құрылу шарттарына әсер етеді, бұл дегеніміз Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуына сәйкес келеді. Осы саладағы зерттеу бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуге септігін тигізеді, өз кезегінде халықтық экономиканың дамуына жақсы әсер береді.

Бұл зерттеудің өзектілігі жеңіл өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудегі мәселелердің тереңдетіп зерттеу қажеттілігін және оларды шешу жолдарын табу анықталады.

Зерттеу мақсаты – Қазақстан Республикасындағы жеңіл өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігін зерттеу мәселелері, олардың жоғары теоретикалық және практикалық ұсынысын дайындау болып табылады.

Зерттеудің міндеттері:

- жеңіл өнеркәсіп саласының бәсекеге қабілеттілігінің теоретика-методологиялық аспектісін зерттеу және осы саланың бәсекеге қабілеттілік факторын негіздеу;
- Қазақстандағы жеңіл өнеркәсіптің жағдайына және даму үрдісіне анализ жасау, оның астындағы салаларды экономикалық жүйе ретінде көрсетіп, кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ету факторы;
- саланың дамуына кедергі келтіретін мәселелерді қорытындылап шығару, олардың туындау себебіне және қорытындысына әсер ету;
- басымдығын негіздеу және Қазақстандағы жеңіл өнеркәсіп саласының бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатудың дұрыс жолдарын анықтау;
- жеңіл өнеркәсіп субъектілерінің арасындағы стратегиялық қатынастардың жасалуындағы ұсыныстарды негіздеу.

Зерттеу объектісі Қазақстан Республикасының жеңіл өнеркәсіп саласы болып табылады.

Зерттеу пәні Қазақстан Республикасының жеңіл өнеркәсіп саласының бәсекеге қабілеттілік құралын ұйымдастырушылық-экономикалық қамтамасыз ету болып табылады.

Зерттеу әдістемелек негізі. Зерттеу кезінде қазіргі заманғы абстрактылық-логикалық, жүйелілік, салыстырмалылық, экономикалық-статистикалық, себеп-салдарлылық, SWOT-талдау, эконометриалық

үлгілердің құрылу әдістері, графикалық әдістер, классификациялық әдістер, рейтингтік бағалар, маркетингтік зерттеулер, сонымен қатар объектінің даму нұсқасының анықталуы қолданылды.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы келесі бөлімдерден тұрады:

– кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілік теориясының негізі жүйеленді және айқындалды, жеңіл өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторлар көрсетілді;

– жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарының бәсеке қабілеттілігін қамтамасыз етудің басым бағыттары ұшынылған және негізделген;

– жеңіл өнеркәсіптегі бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуге маңызды бағыттар ұсынылды және негізделді;

– ортақ жетістіктерге жетуге негізделген жеңіл өнеркәсіп субъектілерінің өзара стратегиялық серіктестігін құру негізделді.

Қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдар:

– жеңіл өнеркәсіптің ерекше салаларын қоса алғанда, бәсекеге қабілеттілік факторларының топтастырылуы;

– Қазақстан Республикасындағы жеңіл өнеркәсіп саласындағы бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуге кедергі келтіретін маңызды мәселелердің негізделуі;

– отандық тауарлардың кең танымалдығын қалыптастыру мақсатында импорт алмасуына және экспортқа бағдарланған өндірісті жасауға негізделген жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарының бәсеке қабілеттілігін қамтамасыз етудің маңызды басымдықтарының айғақтамасы;

– өндірістік салалардың бәсекеге қабілеттілігінің жарқын болашағын қамтамасыз етуге бағытталған дизайнерлік фирмалар мен өндірістің салалардың стратегиялық серіктестік үлгісін негіздеу.

Зерттеу жұмысының теориялық мәні келесі тармақтардан тұрады: олардың нәтижелері жеңіл өнеркәсіптің дамуына, сонымен қатар осы саланы алдағы уақытта зерттеуге жауапты мемлекеттік және мемлекеттік емес институттардың мүдделерін көрсетеді. Зерттеу жүргізуде қолданған материалдар ЖОО-да мынадай пәндерде сабақ беруде қолдануға болады: «Өнеркәсіп экономикасы», «Кәсіпорын экономикасы», «Өндіріс экономикасы» және «Тігін бұйымдарының технологиясы және құрастырылуы», «Дизайн», «Тоқыма материалдарының өндіріс технологиясы» мамандық студенттеріне қолдануға болады.

Зерттеу жұмысының тәжірибелік мәні.

Қазақстан Республикасының жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатуға жол беретін ғылыми зерттеулер мен ұсыныстардан тұрады. Кәсіпорынның ұсынылып отырған бәсекеге қабілеттілігін бағалау әдістері, оларды жоғарылату тәсілдері жеңіл өнеркәсіп саласын дамыту мәселелерін шешуде негізгі құрал ретінде қолдануға болады. Алынған нәтижелер Қазақстан Республикасының индустриалды дамуының 2015-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасының, Қазақстан Республикасындағы жеңіл өнеркәсіптің дамуының 2015-2019 жылдарға

арналған кешенді жоспарының іс жүзінде жүзеге асырылуында пайдаланылуы мүмкін.

Диссертациялық жұмыстың негізгі сипаттамалары мен ұсыныстары зерттеуден өткізіліп, Қазақстан Республикасының жеңіл өнеркәсіп Ассоциациясында, Республикалық «Мақпал» сән орталығында, ЖШС «Asem-servis и К» қолданылады.

ABSTRACT

of the dissertation submitted for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in specialty of 6D050600 – “Economics”

YEPANCHINTSEVA SVETLANA EDUARDOVNA

**Ensuring the competitiveness of light-industry enterprises
in the Republic of Kazakhstan: Priorities and prospects**

The relevance of the research theme.

The current stage of development of the Republic of Kazakhstan is characterized by the adoption of a new policy aimed at the formation of a competitive economy in rapidly changing market conditions. Nursultan Nazarbayev, the President of Kazakhstan, has repeatedly noted that the future of our country is seen in the rapid socio-economic modernization, industrial and innovative development and integration into the world economy. He has identified the problem of ensuring the competitiveness of domestic enterprises as an important area of political strategy.

Contemporary international politics of Kazakhstan is aimed at the integration of the country into the global economic community. Under a globalized economy, ensuring the competitiveness of enterprises is the determinant of their safety and economic security of the state as a whole. Forthcoming accession of Kazakhstan to the WTO calls for the development of competitive industrial production, including the light industry.

The light industry plays an important role in the economy of each country, as it is a major source of budget and has considerable export potential. A state of the light industry affects the economic and strategic security of the country. Socio-economic significance of the branch is determined by the fact that it plays a significant role in ensuring the employment of the population, especially women, and has an impact on people's health. Light industrial products are used in all spheres of human activity and the level of their consumption is second only to food. That is why the light industry is designated in Kazakhstan as a priority sector.

Conditions for the functioning of light-industry enterprises have been dramatically changed under the reform of the economy of Kazakhstan, structural changes that occurred in it, and the formation of market relations. The development trend of the industry is characterized by a decrease in its share of GDP and total industrial production, reduction in the number of industrial enterprises, and the gradual loss of its role as a significant source of budgetary funds. Displacement of the domestic producers from the domestic market has become catastrophic. While maintaining this trend, a situation in the light industry may soon be a factor endangering economic security of the country. Thus, the investigated problem has national and scientific importance.

At present, the government is taking active measures to create conditions for the development of the light industry. However, it is in such dire straits that most domestic companies are not ready to participate actively in the competition. However, an escape of the difficult economic situation is to form a competitive production aimed at satisfying the needs of consumers. High competitiveness of light-industry enterprises should be ensured by timely system regulation of their economic activities at both micro and macro levels.

Ensuring the competitiveness of light-industry enterprises will contribute to economic growth, creation of new jobs and conditions for additional revenues, thus corresponding to the interests of socio-economic development of Kazakhstan. Studies in this area can contribute to ensuring the competitiveness of enterprises in the branch. That, in its turn, affects positively the development of the national economy.

The relevance of the present research is determined by the need of in-depth study of the problems of ensuring the competitiveness of light-industry enterprises and finding ways to overcome them.

The aim of the research is to study problems of the competitiveness of light-industry enterprises in the Republic of Kazakhstan and to develop theoretical and practical recommendations for its improvement.

The tasks of the research are the following:

- to explore the theoretical and methodological aspects of competitiveness in relation to light-industry enterprises and to ground competitiveness factors of enterprises in this branch;
- to analyze the state and development trends of the light industry and its sub-sectors in Kazakhstan as an economic system and to identify the influence of factors on the competitiveness of enterprises in this branch;
- to identify and analyze the problems hindering the development of enterprises in the industry, their causes and results of their influence;
- to ground priorities and identify promising areas of improving the competitiveness of light-industry enterprises in Kazakhstan;
- to ground recommendations for establishing a strategic partnership between the subjects of the light industry.

Light-industry enterprises of the Republic of Kazakhstan form **the object of the study**.

Organizational and economic instruments for ensuring the competitiveness of light-industry enterprises in the Republic of Kazakhstan form **the subject of the study**.

Research methods. The study made use of modern methods of abstract-logical, system, comparative, economic-statistical, causal, and SWOT-analyses, a method for constructing econometric models, graphical methods, as well as methods of classification, grouping, rating, marketing research, and scenario forecasting with determination of the development variant of an object.

Scientific novelty of the research lies in the following:

- there were classified and specified the essentials of the theory of enterprise competitiveness, identified factors affecting the competitiveness of light-industry enterprises;
- there were grounded in details problems that hinder ensuring the competitiveness of enterprises in this branch;
- there were proposed and grounded priorities for ensuring the competitiveness of light-industry enterprises;
- there was grounded an expedience of establishing a strategic partnership between the subjects of the light industry that is based on the achievement of common interests.

The main provisions of the dissertation presented for the defense:

- a classification of competitiveness factors of light-industry enterprises taking into account the features of the branch;
- a grounding of the most important problems hindering to ensure the competitiveness of light-industry enterprises in the Republic of Kazakhstan;
- an argumentation of the main priorities to ensure the competitiveness of light-industry enterprises which are based on import substitution and establishment of export-oriented production with the aim at fostering the widespread popularity of domestic goods;
- a grounding of the model of the strategic partnership between design firms and industrial enterprises as a promising direction to ensure the enterprise competitiveness in this branch.

The theoretical significance of the dissertation lies in the fact that its results are of interest for public authorities and non-governmental institutions, which are responsible for the development of the light industry, as well as for further studies in this area. Proceedings of the research can be used in universities when teaching subjects such as ‘Economics of Industry’, ‘Economics of Enterprise’, ‘Economics of Production’ for the students of specialties ‘Technology and design of garments’, ‘Design’, ‘Technology of textile manufacture’.

The practical significance of the dissertation lies in an applied nature of the conclusions, recommendations, and scientific provisions that allow to improve the competitiveness of light-industry enterprises in the Republic of Kazakhstan. The proposed methods for evaluating the enterprise competitiveness as well as the tools for its improvement can be used while solving the problems of development of light-industry enterprises. The obtained results can be used in the implementation of the State Program of Industrial Development of the Republic of Kazakhstan on 2015–2019 and the Comprehensive Plan of Development of the Light Industry of the Republic of Kazakhstan on 2015–2019.

Main provisions and recommendations of the dissertation is approved and used by the Association of light-industry enterprises of the Republic of Kazakhstan, the National center of fashion ‘Makpal’, the LLP ‘Asem-servis & K’.